

Received / Makale Geliş: 30.11.2020
Published /Yayınlanma: 31.12.2020

Araştırma Makalesi / Research Article

Abdullah Samet DANIŞ

Milli Eğitim Bakanlığı Ankara / Türkiye

Citation: Daniş, Abdullah Samet (2020). Akideden Kelama-Kelam Tarihi, *Premium e-Journal of Social Sciences (PEJOSS)*, 4(10), 386-388.

Yazar : Prof. Dr. Recep ARDOĞAN **Kitap: AKİDEDEN KELAMA-KELAM TARİHİ** **Klm Yayınları, İstanbul, 271s.**

Akideden Kelama –Kelam Tarihi- adını taşıyan kitap Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Recep Ardoğan'ın eseridir. Ardoğan, Çorum doğumlu, Selçuklu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi mezunu (1995), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kelam Bilim Dalında Yüksek Lisans (2000) ve Doktora (2003) programlarını tamamlamıştır. 2011 yılından beri Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi'nde görev yapan Ardoğan, aynı fakültede doçentlik (2010) ve Profesörlük (2019) ünvanına hak kazanmıştır. Ardoğan birçok eser kaleme alan ve hakemli dergilerde makaleleri yayımlanan çalışkan ve donanımlı bir bilim insanıdır. Burada onun sözü edilen eseri tanıtılmaya çalışılacaktır.

Akideden Kelama; önsöz, giriş, 9 bölüm, sonuç ve kaynaklardan oluşmaktadır:

Önsöz. Kelam ilmi, insanların zihninde inançla ilgili istifhamlara cevap vermek ve dinin toplumda kökleşmesinde işlevsel bir role sahip alandır. Ardoğan'da bu alanın anlaşılması için Kelam tarihine olan ihtiyaç tespitini yapmıştır. Çünkü kelam ilminin ortaya çıkışı, gelişimi, ihtilafli konuları ve kurucuları hakkında bilgi edinmek için kelam tarihi üzerine yazılmış eserlere müracaat etmek gerekecektir. Yine mezheplere dair normatif bir tutum sergilemeden düşünce yapıları ile sosyal, siyasi ve dini ortamları hakkında tarihsel bilgiye sahip olmanın zihinlerde zaten yargıları oluşturacağına vurgusunu yapmanın yanı sıra nihai yargıyı akıl ve naklin ışığında yapılması gerektiğini söylemiştir. Eserde genellikle objektif ve tasviri bir metot takip edilmeye çalışılmış, Mezhepler, itham ifade eden yargılar kullanılmaksızın anlaşılması güç ve farklılık arz eden görüşler bakımından değerlendirilmiştir. Yazar, hakikati zanni deliller kullanarak değil, kat'i deliller zaviyesinde açıklamaya özen gösterdiğini dile getirmiştir.

Lisans öğrencilerine yönelik hazırlandığını ifade eden yazar, onların kolayca istifade edebilmesi için Mezheplerin önemli görülen görüşleri, kurucuları ve eserleri hakkında düzenli ve toplu özet bilgiler sunmuştur. Kitapta okuyuculara, daha derinlemesine ve uzmanlık için faydalı olabilecek bilgiler içeren bölümler farklı yazı şekilleri ve belirteçlerle gösterilmiştir. Önsözde son olarak Ehl-i Sünnetin çatısını oluşturan Selefiyye, Maturidiyye ve Eş'ariyye mezheplerine değinildiği ve Selefiyye'nin diğerlerinden ayrılan akide ve metot farklılıklarını kısaca ortaya konulduğu ifade edilmiştir.

Giriş. Giriş kısmında, kelam ilmi hakkında bilinmesi gereken genel tanımlardan başlayarak tarih içerisinde kelam ilmine verilen isimlerden, kelam ilminin gelişim süreçleri hakkında kısa bir bilgilendirme yapılmıştır.

1.Bölüm. "Kelam ilminin doğuşundaki amiller" başlığını taşıyan bölümde, kelam ilminin doğuşuna zemin hazırlayan iç ve dış etkenler üzerinde durmuş bu etkenlerle ilgili detaylı örneklendirme yapılmıştır. Her bir örnek tek tek açıklanarak konunun daha iyi anlaşılması sağlanmıştır.

2.Bölüm. "Kelam öncesi Farklılaşmalar" bölümü, Kelam ilminden önce ortaya çıkan fırkalardan bahsedilmiştir. Havaric, Gulat-1 Şia, Mürcie, Müşebbihe ve Kaderiyye fırkalarının doğuşundan bu fırkaların tarihteki öncülerinden ve temel görüşleri üzerinde durulmuştur.

3.Bölüm. "Felsefi Nitelikte Kelam Tartışmaları" konu edilen bu bölümde ise ilk itikadi tartışmaların Cad b. Dirhem ve Cehm b. Safvan ile zat-sıfat ilişkisi meselesi hakkında olduğu bilgisine yer verilmiştir. Kelam ilminde bilgi kaynağı açısından nakli bilgilerin yanı sıra akli bilgilerinde kullanılması ve kullanırken de felsefe ve mantık ilminden yararlanılması hususuna vurgu yapılmıştır. Bölüm, Cehmiyye-Cebriyye, Mutezile, Zeydiyye ve İmamiyye-İsnâ Aşeriyye ekollerinin başlık bağlamında ortaya çıkardıkları meseleler, meşhur öncüleri ve teşekkül süreçlerine dair verilen bilgiler bakımından önem arz etmektedir.

4.Bölüm. "Ana Bünyede (Ehli Sünnet) Farklılaşmalar" adlı bölümde ise Ehli Sünnetin ortaya çıkışından, Selef- Selefiyye ayırımından, Selefiyye'nin temel ilkelerinden bahsedilmiştir. Selefiyye'nin ve Sufilerin kelama karşı çıkmasının sebeplerine yer verilmiş ve Selefiyye'nin tasavvufa yönelttiği tenkitler detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Selef ulemasının iki fraksiyonu; ehl-i rey ve ehl-i hadis tanıtılmıştır. Ayrıca Eşariyye ve Maturudiyye arasındaki ihtilaflar ile bu ikisinin Selef ulemasından farklılıkları sistematik bir yaklaşımla belirtilmiştir. Ehli Sünnet'in çatısını oluşturan bu üç grubun ayrıştıkları ve benzeştikleri hususların maddeler halinde özetlenmesi araştırmacılar açısından kolaylık sağlamaktadır.

5.Bölüm. "Ehli Sünnet Kelam Ekolleri" başlığını taşıyan bölümde Ehli Sünnet Kelam Ekolleri altında Maturudiyye, Eşariyye ve Mütেকaddimun devrinden bahsedilmiştir. Ekollerin doğuşu, tarihteki önemli temsilcileri ve eserleri üzerinde durulmuştur.

6.Bölüm. Kelam ilminin ikinci devri olarak nitelenen Müteahhirun Dönemi'ni ele alan bölümdür. Yazar, bu dönemi Eş'ariyye Kelamı ekseninde değerlendirmiştir. Dönemin öncüsü Gazzali'dir. O, Nizamiyye medresesinde yetişmiş ve hocalık yapmış bir alimdir. Gazzali'nin Mantık bilmeyi kelam ilminin başlangıçta olmazsa olmaz umdesi yapması, İn'ikası edilleyi reddi, Meşşai filozoflarla ilmi mücadelesi, Kelam ilminin toplum nezdinde hükmünü ortaya koyması, tasavvufun önemini ortaya koyması gibi birçok alanda İslam düşüncesine sağladığı katkılar konu edilmiştir . Kelam ilmine yenilik olarak vasıflandırılabilir çalışmaları sıralanmış, özellikle kelam ve felsefe arasındaki dirsek teması basit ve başarılı bir şekilde tartışılmıştır. Burada Meşşailerin felsefeyi mutlakiyet kabul etmesi onların etkinliğini kaybetmesindeki sebep olarak belirtilmiştir. Çünkü kelamcıların felsefeyi mutlak değil, faydalanılması gerekli bir alan olarak görmesi tezlerini daha güçlü savunmalarını sağlamıştır. Neticesinde ise Meşşailer güç kaybetmiştir. Bölüm, Müteahhirun döneminin önemli müelliflerinden; Şehristânî, Fahreddin Râzî, Âmidî, Kadı Beydâvî ve Adudiddîn el-Îcî gibi Alimler ve eserlerinin tanıtımıyla sonlandırılmıştır.

7.Bölüm. Bu bölüm de Selefiyye'ye parantez açılmış, onların selef ulemasının görüşlerini biraz daha güncelleme ve açıklama girişimi "Selefiyye'de Tafsil Devri" diye tanımlanmıştır. Selefiyye'nin önde gelen iki yüzü; İbn Teymiyye ve İbn Kayyim el-Cevziyye üzerinde durulmuş, zühd, takva, ilim ve dirayet sahibi alimler oldukları ifade edilmiştir. Onların Selef alimlerinin nakilci yaklaşımlarına akli bir zemin hazırladıkları vurgulanmıştır. İlahi isim ve sıfatlarıyla ilgili zahiri tutumları gelişme göstermelerinin önündeki engel olarak görülmüştür. Yine vahdet-i vücud anlayışını sert bir dille eleştirdikleri dile getirilmiştir. Okuyuculara Selefiyye'nin temsilcileri ve eserlerini tanıyabilme imkanı sunması bakımından önemli bir bölümdür.

8.Bölüm. Kalam ilminde Gazzâlî ile başlayan Müteahhirun Dönemi, tüm islam ilimlerine sirayeti Taftâzânî ile başlatılmıştır. İslam ilimlerinin Müteahhirun devri ise “Cem ve Tahkik (Şerh ve Haşiye) Dönemi” olarak isimlendirilmiştir. Cem ve Tahkik Devri’nde öne çıkan; Sa’duddin Taftazani, Seyyid Şerif el-Cürcânî, İbnü’l-Hümmam, Celaleddin ed-Devvânî, Aliyyü’l-Kârî, Kemaleddîn el-Beyâdî ve Mehmed Akkirmânî gibi isimler ile yaptıkları çalışmalara değinilmiştir. Bu bölüm selef ulemanın akidesini genişleterek açıklığa kavuşturan eserlerin öğrenilmesi bakımından kılavuz mahiyetindedir.

9.Bölüm. “Kalam İlminde Yenilenme” başlığı taşıyan bölümde yazar, Yeni İlm-i Kalam’ın ortaya çıkışını hazırlayan sebepler, İslam ulemasında yeniliklere verilen tepkiler ve geliştirilen cevaplar anlatılmıştır. 19 yy. da aydınlanmayla birlikte materyalizm, pozitivism, evrimcilik gibi akımların ortaya çıkmasıyla bilimsel kılıf adı altında dine yönelik saldırılar farklı bir boyut kazanmıştır. Müslüman aydınların da bu anlayışları ithal etmesi İslam toplumlarını doğrudan etkilemiş, klasik düşüncedeki bazı delillerin yeterli olmadığı vurgulanmıştır.

Batı dünyasında eski yunan felsefesinin terk edilmesi, mantık ilminin değişmesi, Klasik düşüncede akımların yerini Dehriyye ve Sufestâiyye gibi grupların devamı niteliğinde materyalist anlayışların yaygınlaşması, Cedel ilminin yetersiz kalması, gözlem ve deneye dayanan araştırmaların hız kazanması, sosyal bilimlerin dini inkar etmek için kullanılması, deizm ve panteizm, siyasi düşüncelerin (laiklik, insan hakları, milliyetçilik, ulus devlet vb.) değişimi, ideolojilerin (liberalizm, sosyalizm) doğuşu gibi düşünceler belirtilerek bir anlam da hasar tespiti yapılmıştır. Tüm bu yaşananlara karşılık kalam ilminin yenilenmesine öncülük eden Abdüllatif Harputi, İzmirli İsmail Hakkı, Bedüzzaman Said Nursi’nin önemli şahsiyetler ve eserlerinin kısaca tanıtımı yapılmıştır. Kalam ilminde modern dönemin sorunlarına cevap niteliğinde isbat-ı vacib, din-bilim ve din-siyaset ilişkisi, dinin yerine tahkim edilmeye çalışılan materyalizm ve pozitivism meselelerinin üzerine yoğunlaşmanın arttığı ifade edilmiştir. Bölüm, akaid ve kalam arasındaki değişken ve sabitelere dikkat çekildikten sonra kalam ilmine dair mevcut ve olması gerekenler hususunda tavsiyelerle sonlandırılmıştır.